

Historie právní regulace filmu:
Odkud přišlo a kam kráčí filmové
právo

Ivan David

Termín „filmové právo“

- Soubor norem, které regulují výrobu a následnou exploataci (distribuci a předvádění) filmu.
- Pro filmové právo je charakteristické:
 - Normy filmového práva tradičně nejsou kodifikovány (shrnuty v jediném právním předpise).
 - Zahrnuje normy práva veřejného (např. stavební a technické normy pro konstrukci a vybavení kinosálů, normy týkající se klasifikace filmů z hlediska jejich přístupnosti pro děti a mladistvé, reklamní právo, finanční právo) i normy práva soukromého (např. autorské právo, právo proti nekalé soutěži, právo na ochranu osobnosti).
- Filmové právo v užším smyslu: Zahrnuje pouze normy, které *regulují výlučně film* (např. audiovizuální zákon, znárodňovací dekret).
- Filmové právo v širším smyslu: Zahrnuje i normy, které *neregulují jenom film* (např. autorský zákon), popř. i normy, které *se na film vztahují pouze nepřímo* (např. občanský zákoník).

Regulace filmu v počáteční fázi

- První veřejná projekce *kinematografu* **28. prosince 1895** v Paříži. Již předtím známé vynálezy jako *zootrop*, *praxinoskop*, a zejména *kinetoskop* a *bioskop*.
- Filmové právo se v prvních několika letech omezuje výlučně na **normy stanovující nepřímou regulaci filmu**. Na našem území zejména:
 - Všeobecný občanský zákoník (ABGB) z roku 1811. Upravuje například:
 - ochranu vlastnictví hmotných věcí (včetně filmových pásů),
 - odpovědnost za škodu,
 - obecně smlouvy – včetně např. smlouvy o společnosti.
 - Dekret dvorní kanceláře určující zásady o policejním dozoru nad kočujícími skupinami herců, provazolezců, gymnastů hudebníků atd. z roku 1836:
 - Stanovuje zásady pro udělování **koncesí ze strany zemských prezidií** k takovým veřejným produkcím „aby byly podrobeny vyššímu dozoru všechny potulné, s obyvateli země do tak blízkého styku přicházející takovéto společnosti a podniky, pod kteroužto záminkou mohou také nebezpeční lidé se potulovati“.

- Dle dekretu jsou zemská prezidia „*přísně zavázána trvání těchto koncesí pokud možno omezovati a jejich hromadění co nejpečlivěji zamezovati*“.
- Zákon o právu původském k dílům literárním uměleckým a fotografickým z roku 1895:
 - První moderní autorskoprávní předpis na našem území. (Do té doby pouze velmi sporadická ochrana autorských děl císařským patentem z roku 1846.)
 - Zakotvuje též právo na udělování svolení se zobrazením na fotografii.
 - Nechrání autorská díla obecně, ale pouze ty druhy autorských děl, které jsou v zákoně vyjmenovány. = Ochrany filmu je možné se domáhat pouze v kategorii **děl fotografických** (chráněna 10 let po zhotovení/zveřejnění), popř. **děl divadelních** (chráněna za života autora + 30 let po jeho smrti).
 - Po dobu účinnosti zákona nicméně zastáván odbornou veřejností názor, že „*filmy zhotovují a rozmnožují se fotograficky a jsou pouze mechanickou pomůckou, aby bylo jisté dílo, třeba i umělecké, divákům předvedeno*“ (rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z roku 1921) = ochrana není přiznána vlastnímu filmu, ale pouze zfilmovaným dílům třetích osob, a to ještě spíše ochrana **před filmem** (tj. před nedovoleným zfilmováním).
 - Navíc nejasný rozdíl mezi filmovým dílem (ve smyslu nehmotného statku) a jeho nosičem (filmovým pásem).

První předpis přímo regulující film

- Nařízení ministerstva vnitra ve shodě s ministerstvem veřejných prací č. **191/1912 ř.z., o pořádání veřejných představení kinematografem:**
 - Je konkretizací dekretu dvorní kanceláře z roku 1836 pro oblast filmu.
 - Je zamýšleno pouze jako provizorní právní úprava do přijetí řádné zákonné úpravy, „*a má sloužiti bezprostředním potřebám kinematografů, daným rychlým vývojem a rozvojem jejich*“.
 - Několikrát novelizováno, ale definitivně nahrazeno novou úpravou až v roce 1941.
 - Základní zásada: „*Pořádati veřejná kinematografická představení je přípustno podle nynějších předpisů jen **na základě úřední licence**.*“
 - Licenci vydává na dobu **1 – 3 let** zemský úřad (Praha + Brno), a má **osobní základ**, tj. „*nemůže býti převedena na jiné osoby ani mezi živými ani dědickou posloupností*“.
 - Stanoven též **zákaz pronajmutí/propachtování licence** – v praxi však nedodržováno, neboť licence jsou prioritně udělovány *dobročinným (zejm. tělovýchovným) spolkům*.
 - Na udělení licence **není právní nárok**, přičemž bude odepřena i tehdy, nelze-li u žadatele „*za příčinou jeho způsobu života nadíti se spolehlivosti, které ku provozování je třeba*“.

- Na film stále hleděno jako na nebezpečí: „Provozování v bezprostřední blízkosti kostelů, škol, vychovávacích ústavů, dětských zahrádek, nemocnic apod., jakož i provozování ve spojení s živností hostinskou a výčepnickou **není dovoleno.**“ – mj. proto, „aby představení nebylo zneužito ku zvýšení odbytu lihovin“.
- Obsluha promítačky může být svěřena jenom osobě, která vykonala **zkoušku odborné způsobilosti** a „*má potřebnou spolehlivost a způsobilost po stránce morální a fysické*“, aby „*byly vyloučeny bezpodmínečně osoby oddané pití*“ a „*bylo možno od příslušných osob očekávati žádoucí **pozornost a duchapřítomnost***“.
- Poprvé upraveny otázky **filmové cenzury**.
 - Hlavní zásada: „K veřejnému předvedení **každého obrazu** jest potřebí schválení povolujícího úřadu.“
 - „Aby bylo dosaženo předváděcího povolení, musí každý obraz povolovacímu úřadu **kinematograficky býti předveden.**“ – Za tímto účelem zřízen u každého zemského úřadu 4členný poradní sbor. Názor poradního sboru není závazný. – Proti rozhodnutí úřadu není možné se odvolat.
 - Obecně zakázány filmy, u nichž by určitý „výjev“ zakládal podstatu **trestného činu**, mohl by **ohrožovat pokoj a pořádek**, popřípadě se **příčil slušnosti a dobrým mravům**.
 - Od roku **1919** filmová cenzura centralizována pro celou ČSR u ministerstva vnitra – u něj působí poradní cenzurní sbory (počet členů nakonec ustálen na 6).
 - Od roku **1921** ve věstníku MV nová rubrika „**Filmová hlídka**“ s popisem obsahu zakázaných filmů.

- Za účelem dozoru nad představením „*buďte v hledišti chována pohotově **dvě místa, z nichž lze průběh představení sledovati***“. - K tomu upřesňující oběžník MV: „*Duch, v jakém každý majitel kinematografu svůj podnik vede, buď bedlivě sledován a při žádostech o obnovu licencí budiž vzat zřetel na ony žadatele, kteří dávali přednost **filmům ušlechtilým, zejména liduvýchovným***“.
- Filmy klasifikovány též z hlediska vhodnosti pro **osoby mladší 16 let**: mladiství nesměli být vpouštěni na nevhodné filmy + filmy končící po osmé hodině večerní.
- Speciální pravidla rovněž pro **propagační předměty** (reklamní listy, plakáty, programy apod.): Mj. zakázáno užívání takových propagačních předmětů, „*dle kterých lze se nadíti nemravných předvedení nebo která jsou vypočtena na mravům odporující zvědavost jako ,večery pro pány‘, ,pařížské večery‘, ,pikantní filmy‘. – Oběžník MV z roku 1926 konstatuje **nedodržování tohoto zákazu**, když jsou v praxi užívány takové propagační předměty, které mají za cíl „*vydražďovati nízké pudy obecnstva slibováním různých sensací hlavně erotického rázu a působiti tak zhoubně na tělesnou a mravní stránku lidu. V této snaze užívají některé biografy také označení ,**Mládeži naprosto nepřístupno***“.*
- Velmi podrobně nařízení a související právní předpisy řeší otázky **hygieny** (např. povinnost pravidelného větrání, povinnost záchodů s vodním splachováním) a stavebního řešení kina zejména z hlediska **prevence požáru**.

Právní regulace filmu za první republiky

- Poprvé **snaha aktivně podpořit domácí filmovou tvorbu** - a to zejména:
 - Zákonodárství omezující dovoz zahraničních filmů:
 - V roce **1931** zakotvena povinnost opatřit si **povolení k dovozu** filmů do ČSR.
 - V roce **1932** zaveden **kontingentní systém**: Na každý **1 v ČSR vyrobený film** mohl výrobce dovézt **7 (posléze jenom 6) zahraničních**. = výrazné skokové navýšení produkce československých filmů, avšak často nevalných kvalit. Blokace ze strany amerických distributorů.
 - V roce **1934** nahrazeno prostým **registračním systémem** + současně stanoveno pravidlo, že distributor, který doveze během 12 měsíců **5 a více celovečerních hraných filmů**, musí současně povinně půjčovat **alespoň 1 „československý kulturně-propagační dodatek“**.
 - Zákonodárství stanovující povinnost promítat domácí filmy v kinech:
 - V roce **1924** zakotvena zásada, že každý majitel kinematografické licence musí **každý rok** obehřát nejméně **5 programů** sestavených z filmů výlučně vyrobených v ČSR.
 - Od roku **1932** tato povinnost zvýšena na **8 programů** ročně.

- Zákonodárství zakotvující přímé státní subvence pro výrobu filmu:
 - Podpory udělovány od roku **1936** na základě doporučení **Filmového poradního sboru** při ministerstvu průmyslu, obchodu a živností.
 - Podporovány filmy **ryze československé** (natáčené na území ČSR občany ČSR).
 - Podpora cíleně poskytována filmům **podporujícím československé státní zřízení**. Film zejména nesmí směřovat „*proti demokratické koncepci společenského života*“.
 - Podpora udělována na základě předložení „výrobního programu“ ve výši **70.000 Kč – 210.000,- Kč**. Nejvyšší podpora vyhrazena „*filmům vynikajících kvalit*“, od nichž „*bude možno očekávati oporu pro snahy po kulturním, společenském a uměleckém zdokonalení našeho občanstva*“.
- V roce **1926** přijat nový autorský zákon:
 - **Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl** (1886) zakotvila výslovnou ochranu filmového díla, které je „*osobní a originální povahy*“ v roce **1908** v tzv. berlínské revizi. = ČSR přistoupilo k této úmluvě v rámci mírových dohod krátce po svém vzniku – potřeba nové úpravy autorského práva.
 - Nový autorský zákon chrání kinematografická díla, pokud jsou „*pro své uspořádání nebo spojení předvedených příběhů výtvořeny zvláštními*“. – Ostatní filmy chráněny jako fotografie.

- V praxi je stále sporné, které filmy požívají samostatné právní ochrany, resp. zda zvuková a obrazová složka filmu mohou mít jediného a společného autora: Rozřešeno až rozsudkem Nejvyššího soudu ČSR v roce 1936, dle kterého představuje zvukový film **jednotné souborné dílo**.
- U filmových adaptací zakotveno pravidlo, že za jejího autora se pokládá **filmový režisér**, „*není-li jiné úmluvy*“. – U jiných filmů platí nadále **zásada objektivní pravdivosti autorství**.
- Kinematografická díla zákonem chápána jako subkategorie děl fotografických.
- Ochrana filmů, stejně jako fotografií trvá **10 let** od vydání/smrti autora. - U jiných druhů děl trvá ochrana za života autora + 50 let po smrti.

Právní regulace filmu za 2. sv. války

- V roce **1941** po vzoru Říšské filmové komory zřízeno **Českomoravské filmové ústředí (ČMFÚ)**.
- ČMFÚ od počátku nadáno **samostatnou normotvornou pravomocí**: Poprvé zavedení jakési kvazi-samosprávy filmového oboru.
- Normotvorná činnost ČMFÚ charakteristická tzv. **legislativním optimismem**, tj. snahou regulovat činnost filmařů do nejmenších podrobností.
- Takto přijata mimo jiné následující nařízení ČMFÚ:
 - Nařízení o registraci filmových námětů (1941)
 - Povinnost přihlásit každý námět určený ke zfilmování u ČMFÚ.
 - Námět musí být popsán do nejmenších podrobností, včetně uvedení „*dialogů, pokud jsou podstatné pro děj, neb tendenci filmu a vysvětlení „charakteru (tendence) postav“*“.
 - Námět nebude registrován, pokud není přípustný nebo vhodný „*s hlediska kulturního, uměleckého nebo z důvodů veřejného zájmu*“.
 - Závazné stanovisko vydává Úřad pro schvalování filmů při ÚŘP.

- Nařízení o nejvyšší délce českých celovečerních filmů (1941)
 - Stanovena maximální délka celovečerního filmu na 2600 m.

- Nařízení o úpravě úvodních titulků (1942)
 - Stanovena přesná délka úvodních titulků (do 50 m u celovečerního filmu, do 18 m u krátkého filmu).
 - Stanoven přesný obsah i pořadí titulků.

- Nařízení o užívání označení „filmový herec“ (1942)
 - Mimo vlastní práci na filmu se smí osoba označovat jako „filmový herec“ pouze s výslovným svolením ČMFÚ.

- Nařízení o směrnících pro reklamu kinematografů (1942)
 - Reklama *„nesmí býti dryáčnická ani přehnaná a nesmí snižovati konkurenci ani nijak se jí dotýkati“.*

- Nařízení o povinném zhotovování prolínacích značek (1943)
 - Stanovena přesná podoba prolínaček (černý čtverec nebo černý kruh o průměru 2,5 mm) i její přesné umístění: *„v pravém rohu obrazového pole mezi posledním a třetím perforačním otvorem asi 7 mm od pravého okraje obrazového pole“.*

- Nařízení o vpouštění opozdivších se návštěvníků ke kinematografickým představením (1943)
 - Mimo jiné pravidlo, že „*vstup musí se děti nehlučně*“. Jinak třeba vyčkat přestávky.
- Nařízení o hracích řádech pro kinematografy (1943)
 - Stanovení přesného pořadí, ve kterém se postupně hrají filmy v jednotlivých kinech.
- Nařízení o provozu kinematografických podniků (1943)
 - Nově pravidlo, že koncese se má udílet prioritně fyzickým osobám.
 - Koncesi uděluje ČMFÚ „*podle volného uvážení*“.
- Nařízení o úpravě prodeje vstupenek v kinematografech (1944)
 - Zákaz rezervace vstupenek. Počet vstupenek omezen na 8 na osobu.
- V roce **1944** vydána vyhláška ministra hospodářství a práce o úpravě všeobecných pracovních podmínek filmových tvůrčích pracovníků:
 - Velice podrobně určen závazný obsah smlouvy výrobce filmu s režiséry, scénáristy, herci a dalšími tvůrčími pracovníky. Např. pravidlo, že herec „*jest především povinen naučiti se nazpaměť ta místa, která zpívá nebo mluví*“.
 - Stanoveno pravidlo, že veškerá autorská práva tvůrčích pracovníků k jejich příspěvkům do výroby filmu přecházejí v maximálním rozsahu takovou smlouvou na výrobce.

Přípravy poválečného zestátnění filmu

- Už několik měsíců po okupaci českých zemí (15. 3. 1939) zahájeny ilegální systematické diskuse o formě a organizaci zestátnění filmového průmyslu ve skupinách levicových filmařů (např. V. Vančura, O. Vávra, L. Linhart či E. Sirotek).
- Tyto diskuse probíhají ve dvou centrech: **Praha** a **Zlín**.
- První „vážně míněný“ návrh znárodňovacího zákona vypracován **v dubnu 1942** – exemplář propašován do moskevského i londýnského exilu. Tento návrh již předpokládá **absolutní státní monopol** pro „filmovou výrobu, obchod s osvětlenými filmy, veřejné promítání filmů za úplatu a zřizování, udržování a provozování k tomu potřebných průmyslových, obchodních a provozních podniků a jiných pomocných ústavů a institucí“.
- **V květnu 1944** rozeslán v londýnské exilové vládě do připomínkového řízení návrh dekretu prezidenta republiky „o přechodné úpravě věcí filmových“. Počítá s tím, že po osvobození republiky *na přechodnou dobu „přejímá veškeré licence k provozování veřejných představení kinematografem stát“*.

- Na konci války spolu s postupujícími armádami probíhá **živelné znárodňování** filmové infrastruktury.
- Už **8. května 1945** dala Česká národní rada Národnímu výboru českých filmových pracovníků **plnou moc k přebírání kin a faktickému znárodňování kinematografie.**
- **23. května 1945** jmenoval ministr informací (Václav Kopecký) svých **9 zplnomocněnců** pro řízení jednotlivých odvětví znárodněného filmu nazývaného provizorně **Česká (československá) filmová společnost (ČEFIS).**
- Ministrem informací postupně činěny i další kroky k faktickému znárodňování kinematografie bez jakéhokoliv právního podkladu, např. vytvoření *Prozatímního správního výboru České filmové společnosti* (červenec 1945).
- **26. května 1945** rozeslalo ministerstvo informací do připomínkového řízení prvotní návrh dekretu o *prozatímních opatřeních v oblasti filmu* = návrh je velmi *stručný*, neboť je předvídána budoucí nová zákonná úprava.
- Teprve v úplném závěru připomínkového řízení rozšířena působnost (části) dekretu i na **Slovensko** a stanovena zásada **znárodnění za náhradu.**

Znárodňovací dekret

- Dne **11. srpna 1945** podepsal návrh dekretu prezident republiky (Edvard Beneš) a dne **28. srpna 1945** dekret vstoupil v účinnost pod číslem 50/1945 Sb.
- Film se stal vůbec prvním zcela zestátněným odvětvím poválečného průmyslu:
„Je-li co zralé pro postátnění, pak je to film!“ (Edvard Beneš, 2. srpna 1945)
- **Preambule dekretu:**
 - Nebývale **košatá**. Dosud měly takovou preambuli pouze ústavní předpisy.
 - Vlastní **srdce dekretu**: Vysvětluje jeho *smysl a význam* – **principy odborného zajištění** prostředků filmového průmyslu, využití filmu k prospěchu lidu a státu, zajištění a rozvíjení zaměstnanosti ve filmovém průmyslu, a zbavení filmu „rušivých cizích a všech škodlivých neodborných a z hlediska zájmu lidu a státu nespolehlivých vlivů a činitelů“.
- Zavedení **absolutního státního monopolu** pro výrobu, distribuci (včetně dovozu a vývozu) i předvádění filmů – s výjimkami amatérského filmu + armádního filmu.
- **Znárodnění** *všech dosavadních podniků na území státu (československých i zahraničních)*, včetně veškerého vybavení + **vstup státu do jejich práv a závazků**.

- Zakotven princip znárodnění za náhradu „*podle směrnic, které vydá ministr informací v dohodě s ministry financí, průmyslu, vnitřního obchodu a nejvyšším úřadem cenovým*“.
- Náhrada však neměla být poskytnuta *Němcům, Maďarům, zrádcům a kolaborantům* (ve smyslu příslušných dekretů o jejich potrestání apod.).
- Výtěžky získané ze státního filmového podnikání mají být dle dekretu reinvestovány zpět do dalšího rozvoje filmového průmyslu.
- Dekret vůbec neřeší podobu a organizační strukturu státního filmového monopolu: Má upravit až vládní nařízení. Do doby jeho přijetí *ministr informací* zmocněn k provizornímu řízení filmu: Toto **provizorium** trvá až do **dubna 1948**.
- Období 1945 – 1948 obdobím **velkých bojů** o výslednou podobu organizace státního filmového monopolu. Ministerstvo informací prosazuje **maximální centralizaci a koncentraci** rozhodovací pravomoci ve svých rukách. = **Tvrdý odpor** ostatních (zejména nekomunistických) centrálních státních úřadů.
- Mezitím skupina tzv. *sokolských poslanců* prosazuje v parlamentu návrh na „**odnárodnění**“ **sokolských kin** a řízení filmového monopolu všemi politickými stranami dle zásad poměrného zastoupení.

- Nakonec **13. dubna 1948** přijat kompromis v podobě „nicneříkajícího“ vládního nařízení o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“. = Kompromis bezcenný s ohledem na **státní převrat 25. února 1948**.
- Další reorganizační vládní nařízení:
 - **1957:** Podřazení filmového průmyslu tzv. *Hlavní správě československého filmu* v rámci ministerstva školství a kultury + jí podřazené *krajské filmové podniky*.
 - **1962:** Přejmenování na *Československý film* v čele s *ústředním ředitelstvím*, který má celostátní působnost a je řízen ústředním ředitelem, kterého jmenuje a odvolává vláda. Relativní autonomizace od zbytku státní správy.
- K **31. prosinci 1990** zrušení Ústředního ředitelství Československého filmu a zahájena jeho likvidace = cesta k **privatizaci filmového průmyslu**.
- Státní filmový monopol formálně zrušen až 11. listopadu 1993.
- Stejným zákonem převezena autorská práva k filmům vyrobeným za státního monopolu ve filmových studiích *na Barrandově a v Gottwaldově* na **Státní fond (pro podporu a rozvoj české) kinematografie**.

Poválečné autorské právo v oblasti filmu

- Autorský zákon z roku 1953:
 - Zaveden obecný pojem „**filmové dílo**“.
 - Už žádná zmínka o tom, kdo se pokládá za autora filmových adaptací, ani obecně zmínka o tom, kdo se pokládá za autora jakéhokoliv filmu. = Odborná literatura však nadále většinou považuje za autora filmu jeho *režiséra*.
 - Zavedeno pravidlo, že u filmového nebo podobně vytvořeného díla přísluší práva zahrnutá v právu autorském (tj. autorská práva k filmu jako takovému) automaticky výrobcí.
 - Práva k ostatním autorským dílům zařazeným do filmu (scénář, kostýmy, dekorace atd.) musí výrobce nadále vykupovat **smluvně**.
 - Poprvé zakotvena samostatná ochrana výkonných umělců, včetně herců: Jejich výkony chráněny **20 let** od zaznamenání X vlastní filmové dílo nadále chráněno jen 10 let.
- Autorský zákon z roku 1965 (účinný do roku 2000):
 - Ochrana filmového díla prodloužena na **25 let**, od roku 1990 na **50 let**.
 - Od roku **1996** zakotvena povinnost výrobce smluvně získávat souhlas i od autora filmu.

Kam kráčí filmové právo?

- Obecné trendy:
 - Nejprve pozvolný vzestup veřejnoprávní regulace, zejména po roce 1912.
 - Důraz kladen na státní dohled na oblast **hygieny** (zdravotní i mravnostní) a **bezpečnosti** filmu.
 - „Plíživá“ centralizace a etatizace filmu od 30. let, vrcholící za 2. sv. války a těsně po válce.
 - Od 30. let ale také stále aktivnější podpora filmu ze strany státu.
 - Postupně se důraz překlápí na soukromoprávní normy, zejména na **autorskoprávní regulaci**.
 - V současnosti „vrcholná renesance“ práva duševního vlastnictví.
 - Veřejnoprávní „omezování“ filmu nyní redukováno na nezbytné minimum (např. klasifikace filmů z hlediska přístupnosti) = **nejliberálnější přístup** ze strany státu k filmu v historii. Filmový průmysl navíc opět zcela privátní a rozdrobený.
 - Těžiště veřejnoprávní regulace se posunulo na aktivní podporu státu pro film.
 - Film nyní vnímán už nikoli jako divoké zvíře, ale spíše jako ohrožený druh.

Děkuji za pozornost.